

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 16 mars 1945 kl. 9 fm.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Genom en den 22 december 1944 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 10, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga nedan intagna, vid propositionen fogade förslag till lag om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för förslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Gällande bestämmelser.

I detta ämne gäller för närvarande *lagen den 12 mars 1886 angående ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömda*. Enligt denna lag kan, om någon blivit häktad men åtalet mot honom nedlägges eller han frikännes, ersättning av allmänna medel tillerkännas honom för det hinder eller den brist i hans näring, som han lidit genom frihetens förlust. Detta må dock ske allenast under förutsättning att genom rannsakingen utretts, att det brott, varför han tilltalats, icke blivit begånget eller att det förövats av annan än den tilltalade eller eljest icke kan vara begånget av honom, såframt anledning icke heller förefinnes att den tilltalade varit delaktig i brottet. Vidare kräves, att den tilltalade skall vara utan skuld även till själva häkningsåtgärden. Ersättning må sålunda ej tilldelas den som sökt att genom avvikande eller annorledes undandraga sig rannsaking eller att genom undanröjande av bevis eller egendom hindra sakens utredning, ej heller den som genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angiva sig själv eller eljest uppsåtligen föranlett, att åtalet mot honom blivit anställt eller fullföljt.

Förutom då oskyldig drabbats av häkning kan ersättning utgå även om någon som helt eller delvis undergått straffarbete eller fängelse sedermera får sitt mål återupptaget och därvid frikännes eller dömes till ringare straff än han redan utstått. Även härvid gäller dock, att ersättningsrätten går förlorad, om den sakfällde genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angiva sig själv eller eljest uppsåtligen föranlett, att han blivit dömd till det straff, som gått i verkställighet.

Ansökan om ersättning som avses i lagen skall göras hos Kungl. Maj:t och ingivas till justitiedepartementet inom ett år från den dag då laga kraft åkommit det till grund för ansökningen liggande domstolsbeslutet.

Bestämmelserna i 1886 års lag ha kommit i tillämpning endast i begränsad omfattning. Under tiden från och med 1938 har ersättning utbetalats i fem fall, av vilka fyra gällt oskyldigt häktade och det återstående en man som efter resning erhållit nedsättning i redan undergången frihetsstraff. Ersättningsbeloppen utgjorde i fråga om de fyra häktade lägst 200 och högst 400 kronor. Den person som delvis befriats från ådömt och avtjänat straff erhöi ett belopp av 4 000 kronor.

Processlagberedningens förslag.

Sedan den nya rättegångsbalken antagits, har processlagberedningen den 17 mars 1944 avgivit betänkande med förslag till sådana ytterligare lagstiftningsåtgärder som erfordras i samband med processreformens genomförande (SOU 1944: 9 och 10). Beredningen har däri bland annat upptagit frågan om skadeersättning av statsmedel i fall, då straffprocessuellt tvångsmedel eller straff kommit till användning mot någon, som sedermera befinnes oskyldig.

Beredningen framhåller, att spörsmålet om lämplig prövningsmyndighet för ersättningsfrågor genom nya rättegångsbalken kommit i ett nytt läge. I detta hänseende erinras, att en prövning, förlagd till Kungl. Maj:t, så gott som uteslutande måste grunda sig på det skriftliga material som föreligger i protokoll och andra handlingar. Efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande skall fullständig protokollföring ej längre äga rum, och beredningen anser därför sannolikt, att behovet av att komplettera utredningen genom muntlig förhandling kommer att framträda starkare än nu. För tillgodoseende av detta behov bör enligt beredningens uppfattning prövningen förläggas till domstol. Beredningen framhåller, att även principiella skäl tala härför och att en sådan ordning regelmässigt gäller i utlandet.

Som en följd av ersättningsfrågornas överflyttande till domstol bör enligt beredningens mening prövningen i visst avseende erhålla ändrad karaktär. Enligt 1886 års lag föreligger icke någon obetingad rätt till skadestånd, även om samtliga i lagen angivna förutsättningar för ersättnings utgående äro för handen. Kungl. Maj:t kan vid sitt bedömande taga hänsyn även till andra omständigheter. Någon motsvarande befogenhet finner beredningen ej lämpligen böra tillerkännas domstol. Dess prövning anses endast böra avse frågan, om de villkor som upptagits i lagen blivit uppfyllda. Finnes så vara fallet, bör ersättning utdömas.

I fråga om de närmare förutsättningarna för rätt till ersättning har beredningen upptagit det tidigare framförda förslaget att ersättning bör kunna givas åt häktad, även om hans oskuld icke blivit till fullo bevisad. Beredningen anser som förutsättning för ersättningsrätt böra uppställas allenast, att misstanke om brottet uppenbart ej vidare kvarstår mot den häktade.

Beredningen har icke ansett sig böra biträda önskemålen om ersättnings-

rättens utsträckande även till andra fall av ingripande med straffprocessuella tvångsmedel än häktning. Vad beträffar ersättningsrättens omfattning har beredningen icke funnit sig böra upptaga frågan om denna borde vidgas till att omfatta även det lidande frihetsförlusten medfört. Däremot föreslår beredningen, att ersättning lämnas ej blott för hinder och brist i näring utan även för nödiga kostnader.

Från de utgångspunkter, för vilka sålunda redogjorts, har beredningen utarbetat förslag till ny lag angående ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömda, vilket förslag finnes intaget i propositionen på s. 21—22.

Yttranden.

Över processlagberedningens förslag ha, efter remiss, yttranden avgivits av rikets hovrätter, justitiekanslersämbetet, statskontoret, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges advokatsamfund.

Beträffade förslaget att förlägga prövningen av ersättningsfrågor till domstol har *häradshövdingföreningen* och *justitiekanslersämbetet* framfört vissa erinringar. Av de skäl processlagberedningen anfört vore det enligt ämbetets mening möjligen likväl nödvändigt att låta ersättningsfrågorna avgöras av domstol. Om så skedde, syntes emellertid böra övervägas, om icke en viss skälighetsprövning lämpligen borde läggas i domstolens hand.

I fråga om villkoren för rätt till ersättning åt häktad har *häradshövdingföreningen* anfört, att nämnda rätt syntes bliva alltför snävt begränsad genom kravet att misstanke mot den häktade uppenbart icke finge kvarstå. I fall, då åtal ej kommit till stånd, syntes tveksamt, om något villkor av ifrågavarande art över huvud borde uppställas. Föreläge icke sannolika skäl för åtal, borde väl presumeras, att anledning till misstanke ej förekomme. Att i nu förevarande ordning stämpla någon som misstänkt för brott, ehuru han ej kunde åtalas, syntes strida mot den rättsgrundsats som kommit till uttryck i 16 kap. 13 § strafflagen. Om efter åtal ansvarsfrågan prövades men den tilltalade frikändes, syntes, bortsett från de fall då han själv föranlett häktningen, skäl att fränkänna honom ersättningsrätt endast förefinnas, om av domen eller dombokens innehåll uppenbart framginge, att frikännandet skett ehuru bindande omständigheter och liknelser mot honom förelegat.

Vidkommande frågan, om ersättning borde kunna utgå även med anledning av ingripande med andra tvångsmedel än häktning, har *justitiekanslersämbetet* framhållit, att anhållande stode häktning till innebörden så nära, att goda skäl syntes föreligga att i förevarande hänseende behandla dessa tvångsmedel lika. *Häradshövdingföreningen* har påpekat, att ersättningsrätten borde utsträckas att omfatta även reseförbud.

Vad angår ersättningsrättens innebörd har i flera yttranden uttalats, att gottgörelse borde utgå även för lidande och annan ideell skada.

Departementschefen.

Vid remiss till lagrådet av ett på grundval av processlagberedningens förslag utarbetat lagförslag i ämnet lämnade *föredragande departementschefen, statsrådet Bergquist*, följande allmänna motivering till detta.

Det ligger i sakens natur, att den misstanke som under utredningen av ett brottmål berättigat till användning av straffprocessuellt tvångsmedel mot en person sedermera kan visa sig vara ogrundad. En felbedömning av föreliggande omständigheter kan också ha ägt rum. Likaså inträffar det en och annan gång att sedan en person fällt till ansvar straffdomen efter förnyad utredning rives upp och att den dömd frikännes eller får nedsatt straff. Det är av vikt, att den som enligt vad det sålunda visat sig utan egen skuld blivit mer än rent tillfälligt berövad friheten erhåller gottgörelse därför, oavsett om misstaget skäligen kan läggas någon myndighet till last. 1886 års lag angående ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömd bereder Kungl. Maj:t möjlighet att giva ersättning åt den som blivit oskyldigt häktad eller felaktigt dömd i vissa fall men är, såsom den lämnade redogörelsen visar, mycket begränsad till sin räckvidd. Processlagberedningens förslag innebär, att en verklig rätt till ersättning skall föreligga i vissa angivna fall, och innehåller jämväl i övrigt vissa förbättringar från den oskyldigt häktades eller dömdes synpunkt. I likhet med vad som framhållits i flera yttranden över förslaget anser jag emellertid, att rätt till ersättning bör stadgas även för vissa andra fall än dem som upptagas i förslaget samt att ersättningsrätten bör vidgas jämväl i andra hänseenden.

Enligt 1886 års lag kräves för att ersättning skall kunna tillerkännas häktad, att hans oskuld blivit till fullo bevisad. Processlagberedningen har föreslagit, att i stället skall uppställas den förutsättningen att anledning till misstanke mot den häktade uppenbart icke kvarstår. Med anledning härav har häradshövdingföreningen erinrat, att jämväl detta måste anses som en alltför snäv begränsning. Jag delar denna uppfattning och förordar i stället den regeln, att ersättning åt häktad icke må utgå om grundad misstanke alltjämt kvarstår mot honom. Det torde dock vara erforderligt att en sådan föreskrift kompletteras med en bestämmelse som ger möjlighet att även i andra fall vägra ersättning, då det skulle vara stötande att sådan utgår. Jag återkommer härtill i det följande.

Såsom förut nämnts har justitiekanslersämbetet framhållit, att det frihetsberövande som sker redan genom att någon anhålles såsom misstänkt för brott är så likartat med häktning, att goda skäl syntes föreligga att i förevarande hänseende behandla dessa tvångsmedel lika. Om anhållande följes av häktning, ter det sig mindre konsekvent, att den misstänkte, därest han frikännes, väl kan få ersättning för den tid han varit häktad men icke för den tid han dessförinnan varit anhållen. Särskilt då någon varit anhållen under mera avsevärd tid framstår det även eljest som obilligt, att ersättning av allmänna medel icke i något fall skall kunna utgå om han sedermera frikännes. Enligt gällande lag kan en misstänkt person kvarhållas högst fem dygn innan häktning måste ske eller han måste frigivas. Redan detta är en

avsevärd tid. Av nya rättegångsbalkens regler följer, att en person kan komma att sitta anhållen tolv dygn och understundom till och med något längre. Jag vill därför förorda, att även den som varit anhållen skall kunna erhålla ersättning. En viss modifikation i denna regel torde emellertid böra göras för helt kortvariga anhållanden.

I det yttrande som avgivits av häradshövdingföreningen har förordats, att ersättning skall kunna utgå även med anledning av sådant reseförbud som enligt nya rättegångsbalken kan meddelas den som är misstänkt för brott. Reseförbud torde visserligen i allmänhet icke vålla den som drabbas därav något nämnvärt intrång i hans förvärvsverksamhet, men fall kunna dock förekomma, då ett dylikt förbud medför allvarligt men, t. ex. för handelsresande, sjömän eller flygförare. Med hänsyn härtill torde det vara påkallat, att ersättning kan utgå även med anledning av reseförbud. Vad angår övriga i nya rättegångsbalken upptagna tvångsmedel — kvarstad, skingringsförbud, beslag, husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning — torde tillräckliga skäl icke föreligga att stadga rätt till ersättning av allmänna medel, om fällande dom ej följer.

Vad härefter angår ersättningsrättens innebörd gäller som förut nämnts för närvarande, att ersättning må utgå allenast för hinder eller »brist» i näring. Processlagberedningen har föreslagit, att därutöver skall lämnas gottgörelse jämväl för nödiga kostnader. Häremot synes icke vara något att erinra. Emellertid torde en ytterligare utvidgning böra övervägas. Beredningen har framhållit, att goda skäl kunna anföras för att låta ersättningsrätten omfatta även lidande, men har ansett frågan härom vara av den fristående natur att beredningen icke borde upptaga densamma. I flera yttranden över beredningens förslag har hemställts att ersättning måtte kunna utgå jämväl för lidande. Även enligt min mening kräver billigheten, att ersättning skall kunna givas för det lidande som åsamkas vederbörande genom intrånget i hans frihet. Det torde emellertid böra föreligga särskilda skäl för att sådan ersättning skall utgå.

Om en möjlighet att erhålla ersättning för personligt lidande införes i lagen, bör den gälla icke blott när någon varit häktad eller anhållen utan även när någon som undergått straff sedermera frikännes eller får straffet nedsatt liksom i andra fall då ersättning överhuvud skall kunna komma i fråga enligt den föreslagna lagen. Det ligger dock i sakens natur, att reseförbud svårigen kan tänkas innebära ett lidande som bör ersättas.

Enligt processlagberedningens förslag skola frågor av här avsedd beskaffenhet prövas av domstol i stället för som nu av Kungl. Maj:t i statsrådet. Häremot ha vissa betänkligheter anförts i några av de yttranden som avgivits över förslaget. Med hänsyn till att tillgängligt skriftligt material framdeles i vissa fall kan komma att visa sig otillräckligt som grundval för ett riktigt avgörande torde emellertid övervägande skäl tala för att övergå till ordningen med domstolsprövning. Härigenom vinnes även den fördelen att ersättningsfrågan kan upptagas redan i själva brottmålet.

Processlagberedningen har som nämnt föreslagit, att i samband med ersätt-

ningsfrågornas överflyttande till domstol reglerna om ersättning skulle utformas så att de innebure en verklig rätt för vederbörande att under de i lagen angivna omständigheterna erhålla ersättning. Häremot har justitiekanslersämbetet i sitt yttrande erinrat, att en prövning efter formella grunder stundom skulle kunna leda till ett mindre tilltalande resultat, samt har anfört visst exempel härpå. Att i lag giva fullständiga regler för bedömningen av alla dylika fall lär med hänsyn till deras skiftande natur icke vara möjligt. Det torde därför alltjämt böra finnas visst utrymme för en skälighetsprövning av omständigheterna i det särskilda fallet. En sådan skälighetsprövning innebär icke någon främmande uppgift för domstolarna.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i departementsförslaget har departementschefen lämnat en redogörelse å s. 13—17 i propositionen. Från denna redogörelse, till vilken utskottet hänvisar, intages här endast följande uttalande beträffande 1 § andra stycket i förslaget.

I andra stycket av 1 § har i anslutning till processlagberedningens förslag upptagits föreskrift, enligt vilken ersättning ej må utgå, om den misstänkte sökt avvika eller eljest genom vissa angivna förfaranden själv föranlett att ingripandet företagits. Såsom andra punkt i samma stycke har upptagits bestämmelse, att ersättning ej heller må utgå, om grundad misstanke alltjämt kvarstår eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna ej är skäligt att ersättning gives. I sistnämnda hänseende kan som exempel nämnas, att åklagaren underlåter att åtala enär den misstänkte finnes uppenbart vara sinnessjuk och följaktligen straffri. Om ett begånget brott finnes vara preskriberat, torde det icke heller i allmänhet vara skäligt att ersättning utgår. Vidare må erinras om det av justitiekanslersämbetet omnämnda fallet, att någon som häktats för mened frikännes från ansvar därför att han skulle ha avslöjat ett av honom begånget brott om han berättat vad han visste. Härutöver kan stadgandet vinna tillämpning, om någon, utan att ha gjort sig skyldig till förfarande som avses i första punkten, dock uppträtt på ett sätt som gjort ett ingripande berättigat, t. ex. om han uppgivit falskt namn eller överträtt meddelat reseförbud. I detta hänseende kan även nämnas, att det är självfallet att, om ett brott begåtts, polismyndigheten ofta har särskild anledning att tillfälligt anhålla personer som förut kanske flera gånger begått brott av den typ varom fråga är. Det kan icke vara skäligt att i sådana fall ersättning skall utgå.

Lagrådet avgav den 15 december 1944 utlåtande över det inom justitiedepartementet upprättade lagförslaget. Detta utlåtande finnes intaget å s. 23—27 i propositionen. Lagrådet lämnade grundprinciperna i förslaget utan erinran men framställde åtskilliga anmärkningar mot utformningen av de särskilda bestämmelserna. Lagrådet framhöll bl. a., att förslaget i fråga om den betydelse, som borde tillmätas kvarstående misstanke om brott, beredde sökanden en förmånligare ställning än som skulle följa av bifall till det av processlagberedningen uppgjorda förslaget i ämnet. Vidare erinrade lagrådet

om att föreningen Sveriges häradshövdingar i sitt utlåtande anmärkt, att be-
redningens förslag måste anses innebära en alltför snäv begränsning av ersättningsrätten, och föredragande departementschefen hade anslutit sig till denna uppfattning. När åtal väckts, borde enligt häradshövdingföreningen rätt till ersättning fränkännas sökanden endast om av domen eller dombo-
kens innehåll uppenbart framginge, att frikännandet skett, ehuru bindande omständigheter och liknelser förelegat mot honom. Lagrådet påpekade, att detta innebure, att mycket stark bevisning förekommit i det mål, i vilket sökanden frikänts. En sådan ståndpunkt syntes emellertid lagrådet kunna leda till ersättning i en omfattning, som vore ägnad att väcka betänkligheter. Visserligen torde de i förslaget använda ordalagen ej överensstamma med vad häradshövdingföreningen förordat utan få anses giva ersättningsrätten en snävare begränsning, men förslaget lämnade i allt fall rum för osäkerhet, i vilken mån kvarstående misstanke mot sökanden skulle utöva inverkan. Enligt lagrådets mening borde en kvarstående misstanke rimligen komma i betraktande utan att den i bevisningshänseende uppskattades till viss grad. Det torde, uttalade lagrådet, för övrigt vara svårt att i lag fixera särskilt mått av bevisning som borde föreligga för att mistanken skulle utesluta rätt till ersättning. Eftersom det oavsett närmare bestämning låge i sakens natur, att endast en misstanke, som vore objektivt grundad, kunde få betydelse, ansåge lagrådet stadgandet lämpligen kunna avfattas så, »att ersättning ej må utgå till någon, om misstanke kvarstår mot honom eller om med hänsyn till omständigheterna i övrigt skäl äro däremot». Såsom framginge av denna formulering borde vid ansökningens prövning föreliggande omständigheter beaktas, vare sig de yppat sig efter anställt åtal eller på annat sätt.

I propositionen har på grund av lagrådets här ovan återgivna anmärkning i 1 § andra stycket orden »grundad misstanke» utbytt mot uttrycket »anledning till misstanke» utan att föredragande departementschefen, enligt vad som uttalas i propositionen, därmed avsett att göra någon ändring i sak. I övrigt ha i anledning av lagrådets erinringar endast vidtagits redaktionella jämkningar i förslaget.

Det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget innefattar i flera hänseenden betydelsefulla utvidgningar i rätten för oskyldigt häktade eller dömda att erhålla ersättning för den skada, som förlusten av friheten medfört för dem. Vidare innebär förslaget den förändringen i förhållande till vad som nu gäller, att även den som, ehuru oskyldig, varit anhållen skall kunna erhålla skadeersättning. Förslaget skiljer sig från gällande rätt också därutinnan, att prövningen av frågan om rätt till ersättning överflyttats från Kungl. Maj:t till domstol. I denna del sammanhänger förslaget med att efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande protokollföringen vid domstolarna icke kommer att bli lika fullständig som för närvarande och att det skriftliga material som kommer att stå till prövningsmyndighetens förfogande därför kommer att bli knapphändigare än vad nu är fallet.

Utskottet.

Första lagutskottets utlåtande nr 19.

Ehuru otvivelaktigt vissa skäl kunna anföras för att bibehålla en prövning i administrativ ordning av ifrågavarande ärenden, har utskottet ansett övervägande skäl tala för propositionens förslag i denna del. Det för utskottet avgörande har härvid varit, att domstolen, där mål om ansvar för brottet handlagts, kommer att ha ett bättre material för sitt bedömande och större möjlighet att vid behov komplettera detta än som skulle föreligga för Kungl. Maj:t, om den administrativa prövningen skulle bibehållas. Genom att prövningen förlägges till domstol vinnes — såsom processlagberedningen framhållit — också den väsentliga fördelen att ersättningsfrågan kan avgöras redan i själva brottmålet. En domstolsprövning med dess möjlighet till överprövning i högre instans måste också ur rättssäkerhetssynpunkt anses mera betryggande än en prövning i administrativ ordning.

Utskottet har vid sitt ställningstagande även utgått från att prövningen av dessa ersättningsärenden, även om den förlägges till domstol, icke bör ske efter strängt formella grunder utan under skäligt hänsynstagande till de omständigheter som kunna föreligga i varje särskilt fall. Föredragande departementschefen har i propositionen också uttalat sig för att det i lagen bör finnas utrymme för en sådan skälighetsprövning.

Enligt 1 § andra stycket i förslaget må ersättning ej utgå, om den misstänkte sökt avvika eller genom vissa andra förfaranden själv föranlett att anhållande eller häktning företagits. I anslutning till detta stadgande vill utskottet framhålla, att ersättningsrätt icke bör vara utesluten i det fall att en person, som icke haft med ett brott att skaffa men som trots att misstankarna möjligen skulle kunna falla på honom, av rädsla för polisundersökning sökt avvika från orten.

Enligt vad som vidare stadgas i 1 § andra stycket av förslaget må ersättning ej heller utgå, om anledning till misstanke kvarstår. Mot processlagberedningens förslag på denna punkt — att för rätt till ersättning skulle fordras, att anledning till misstanke mot den häktade uppenbart icke kvarstode — framförde föreningen Sveriges häradshövdingar vissa erinringar. Beträffande den som varit oskyldigt häktad men sedan icke åtalats framhöll föreningen, att det skulle strida mot den rättsgrundsats som kommit till uttryck i 16 kap. 13 § strafflagen att på detta sätt stämpla någon som misstänkt, ehuru han icke kunde åtalas. När åtal väckts, borde enligt föreningens mening rätt till ersättning fränkännas sökanden endast om av domen eller dombokens innehåll uppenbart framginge, att frikännandet skett, ehuru bindande omständigheter och liknelser förelegat mot honom. Departementschefen, som delade häradshövdingföreningens uppfattning att ersättningsrätten blivit för snävt begränsad i processlagberedningens förslag, upptog emellertid icke i det till lagrådet remitterade förslaget vad föreningen förordat utan föreslog i stället en bestämmelse om att grundad misstanke skulle utesluta rätt till ersättning. Jämväl lagrådet ansåg, att en bestämmelse av liknande innehåll vore erforderlig, men föreslog en i någon mån ändrad lydelse av denna.

Mot den avfattning, som ifrågavarande bestämmelse erhållit, ha inom ut-

skottet anförts vissa betänkligheter. Bestämmelsen skulle kunna leda till, att en domstol för sitt avslag å framställt anspråk å ersättning komme att åberopa att, ehuru bevisningen icke varit tillräcklig för den tilltalades fällande, misstanke dock kvarstode mot honom. Ett sådant förfaringssätt, vilket erbjuder viss likhet med det ur vårt rättssystem utdömda institutet att ställa någon på framtiden, finner utskottet olämpligt. Det skulle å andra sidan kunna tänkas, att domstolen för att undvika de antydda olägenheterna underlåte att åberopa att anledning till misstanke kvarstode, ehuru detta varit det för domstolen avgörande skälet. Domstolen skulle i sådant fall i stället endast meddela en allmän hänvisning till omständigheterna i ärendet. Då emellertid kvarstående misstanke upptagits som ett till omständigheterna i övrigt alternativt skäl, skulle detta vara ägnat att vilseleda sökanden angående den verkliga innebörden av domstolens beslut.

Med hänsyn till vad nu anförts föreslår utskottet, att det ifrågavarande villkoret »anledning till misstanke kvarstår» uteslutes ur 1 §. Det bör emellertid betonas, att utskottet med detta ändringsförslag icke velat borttaga möjligheten för domstol att avslå en ersättningsansökan, när omständigheterna äro sådana att anledning till misstanke måste anses kvarstå. Syftet har endast varit att förebygga, att domstolarna komma att såsom domskäl åberopa nämnda förhållande.

I detta sammanhang må anmärkas, att departementschefen uttalat, att han ansåge det vara självfallet att, om ett brott begåtts, polismyndigheten ofta hade särskild anledning att tillfälligt anhålla personer, som förut kanske flera gånger begått brott av den typ varom fråga vore, och att det enligt departementschefens mening icke vore skäligt att ersättning utginge i sådana fall. Utskottet vill i anledning härav uttala, att fall även av denna art torde kunna förekomma då ersättning skäligen bör utgå.

Mot stadgandet i sista stycket av 5 §, att åklagaren i ersättningsärenden äger föra talan å det allmännas vägnar, har inom utskottet framställts den anmärkningen, att det vore olämpligt att lägga denna uppgift på åklagaren, då denne kunde ha ett personligt intresse av sakens utgång. En regresstalan kunde nämligen komma att riktas mot den åklagare, som företagit det felaktiga anhållandet, och även oberoende härav kunde han antagas vara benägen att hävda det rättmätiga i sina tidigare åtgärder genom att å det allmännas vägnar bestrida sökandens ersättningskrav, även om detta vore sakligt grundat.

Utskottet anser dessa farhågor överdrivna. Såsom framgår av nya rättgångsbalken 7 kap. 6 § får en åklagare visserligen ej föra talan om han är jävig, men han blir icke jävig blott genom att han meddelat ett beslut om anhållande, vilket beslut senare visar sig vara oriktigt. I flertalet fall där ersättningsanspråk kommer att framställas av den som varit oskyldigt anhållen, torde det icke kunna göras gällande att åklagaren genom anhållandet gjort sig skyldig till tjänstefel. Äro å andra sidan omständigheterna i något fall sådana, att åklagaren genom sitt ingripande gjort sig skyldig

till tjänstefel, bör han ej lämpligen i ersättningsmålet föra talan å det allmännas vägnar. Enligt utskottets mening torde stadgandets avfattning ej utgöra hinder för att i sådana fall den förutvarande åklagaren ersättes av annan. Med nu antydda begränsning måste emellertid den person, som varit åklagare i ansvarsålet, på grund av sin kännedom om detta vara mest lämpad att också företräda det allmänna i fråga om ersättning åt den som varit oskyldigt anhållen i målet. Av vad utskottet förut anfört därom att i dessa ärenden bör ske en skälighetsprövning följer emellertid, att åklagaren, när ansökan om ersättning ej framställts i det mål vari ansvarsfrågan handlagts, icke i främsta rummet bör uppfatta sin ställning som sökandens motpart. Åklagarens uppgift bör i första hand vara att vid behov lämna domstolen närmare upplysningar om vilka särskilda omständigheter som föranlett anhållandet eller häktningen samt ägna framställda ersättningsanspråk den sakliga granskning, som erfordras för deras riktiga bedömande. Med hänsyn härtill torde det vara uppenbart, att åklagaren i åtskilliga fall icke har att bestrida rätten till ersättning för den som oskyldigt blivit föremål för en sådan åtgärd varom i lagen är fråga.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,

att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget — måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

L a g

om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Har någon häktats såsom misstänkt för brott och frikännes han för brottet eller nedlägges mot honom väckt åtal eller avslutas förundersökning utan att åtal väckes mot honom, äge han, där ej annat följer av vad nedan stadgas, av allmänna medel erhålla ersättning för det intrång i friheten som förorsakats av häktningen och, om han i samband därmed varit anhållen, av anhållandet. Vad nu sagts om häktad skall ock gälla den som under längre tid än ett dygn varit såsom misstänkt för brott anhållen eller underkastad reseförbud.

Ersättning må ej utgå, om den misstänkte sökt avvika eller annorledes undandraga sig förundersökning eller lagföring eller sökt undanröja bevis

Ersättning må ej utgå, om den misstänkte sökt avvika eller annorledes undandraga sig förundersökning eller lagföring eller sökt undanröja bevis el-

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

eller på annat sätt försvåra sakens utredning, eller om han genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angiva sig själv eller eljest uppsåtligen föranlett, att han varit häktad, anhållen eller underkastad reseförbud. Ej heller må ersättning utgå, om *anledning till misstanke kvarstår eller om det eljest* med hänsyn till omständigheterna ej är skäligt att ersättning gives.

ler på annat sätt försvåra sakens utredning, eller om han genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angiva sig själv eller eljest uppsåtligen föranlett, att han varit häktad, anhållen eller underkastad reseförbud. Ej heller må ersättning utgå, om *i annat fall än nu sagts* med hänsyn till omständigheterna ej är skäligt att ersättning gives.

2 §.

Har någon, som dömts till straffarbete, fängelse eller förvandlingsstraff för böter, helt eller till någon del undergått straffet och meddelas sedermera efter ansökan om resning eller besvär över domvilla dom, varigenom han frikännes eller fälles till ringare straff än han redan utstått, äge han av allmänna medel erhålla ersättning med anledning av verkställandet av straffet eller den del därav, varifrån han sedermera befriats; dock ej om han genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angiva sig själv eller eljest uppsåtligen föranlett, att han blivit dömd till straffet.

3 §.

Vad ovan stadgats äge motsvarande tillämpning, bestämmelserna i 1 § beträffande den som utan att domen mot honom vunnit laga kraft varit intagen i anstalt för undergående av tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse och bestämmelserna i 2 § beträffande den som på grund av lagakraftägande dom varit intagen i sådan anstalt eller som varit underkastad förvaring eller internering.

4 §.

Ersättning utgår för mistad arbetsförtjänst och annat intrång i näring så ock för nödiga kostnader. Om synnerliga skäl äro därtill, må ersättning utgå jämväl för det lidande som intrånget i friheten medfört.

Anspraak på ersättning må ej överlätas innan ersättningen blivit bestämd. Avlider den ersättningsberättigade dessförinnan, äge dock dödsboet föra talan om ersättning för förlust eller kostnad som tillskyndats den avlidne.

5 §.

Anspraak på ersättning enligt 1 § må, då åtal ägt rum, framställas i det mål, vari ansvarsfrågan handlägges. Har åtal ej ägt rum eller har anspråket ej framställts på sätt nu sagts, skall det framställas genom skriftlig ansökan

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

hos den rätt, som skulle ägt upptaga åtal för brottet eller sist handlagt ansvarsfrågan. Ansökan skall göras inom tre månader från den dag, då sökanden erhöll vetskap om åklagarens beslut att ej åtala, eller från den dag, då domen eller, om åtalet nedlagts, slutligt beslut i målet vann laga kraft.

Anspraak på ersättning enligt 2 § må framställas i det mål, vari frågan om frikännande eller nedsättning av straffet handlägges. Har anspråket ej framställts på sätt nu sagts, skall det framställas hos den rätt, som sist handlagt nämnda fråga, genom skriftlig ansökan inom tre månader från den dag, då domen i samma fråga vann laga kraft.

Vill någon i det mål, vari anspraak på ersättning må framställas, inskränka sin talan härom till fastställelse, huruvida enligt 1 eller 2 § rätt till ersättning föreligger, äge han befogenhet därtill; domstolen må ock, där det finnes lämpligt, hänskjuta frågan om beloppets bestämmande till prövning efter särskild ansökan. I fall som nu sagts skall frågan om beloppets bestämmande, inom tid och på sätt ovan sägs, väckas hos den rätt, vilken såsom första domstol handlagt åtalet.

Över begäran om ersättning skall åklagaren erhålla tillfälle att yttra sig; han äge ock föra talan å det allmännas vägnar.

6 §.

Göres ansökan om ersättning annorledes än i mål, vari ansvarsfrågan handlägges, gälle om rättens sammansättning vid ansökans prövning och avgörande vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling; avser ansökan ersättning enligt 1 § och har rätten tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, skall om rättens sammansättning tillämpas vad med avseende å den frågan är stadgat. Rättens avgörande sker genom beslut.

7 §.

Utdömd ersättning skall av statsverket utbetalas, sedan beslutet därom vunnit laga kraft.

Har sökanden ägt att såsom skadestånd utkräva beloppet av annan, inträder kronan i rätten mot denne.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1945.

Föreskrifterna i 1 § såvitt de avse ersättning med anledning av reseförbud ävensom bestämmelserna i 6 § skola ej äga tillämpning förrän rättegångsbalken den 18 juli 1942 trätt i kraft; och skall intill samma tidpunkt vad i denna lag stadgas om den som varit anhållen i stället gälla den som efter lagens ikraftträdande varit kvarhållen jämligt nu gällande bestämmelser.

Genom lagen upphäves lagen den 12 mars 1886 (nr 8 s. 1) angående ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömda.

Såvitt angår ersättning som belöper å tid före nya lagens ikraftträdande,

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

skall äldre lag alltjämt tillämpas; i fråga om den som frigivits först efter nya lagens ikraftträdande, skall dock nya lagen gälla även med avseende å tiden dessförinnan.

Stockholm den 15 mars 1945.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Schlyter, Gärde, Wagnsson, Karl Johan Olsson, Lin-
né, Siljeström, Olofsson* och *Lodenius*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Gezelius, Hedlund* i Östersund, *Werner,
Olsson* i Mellerud, *Lindberg, Landgren* och *Rylander*.

Reservation

av herr *Gezelius*, som ansett att frågan om anspråk på ersättning enligt 1 § i lagen icke borde prövas förrän det mål, vari ansvarsfrågan handlagts, blivit slutligen avgjort och att i 5 § icke bort meddelas föreskrift därom, att åklagaren skulle äga föra talan å det allmännas vägnar i ersättningsärendet. Den som varit åklagare i ansvarsmålet borde väl beredas tillfälle att yttra sig i ersättningsärendet, men frågan om vem som ägde att föra talan å det allmännas vägnar i sådant ärende borde regleras genom särskild instruktion.
